

Fem strategier för ersättningsteologi

Kyrkans män använder olika argument för att motivera att Kyrkan nu tagit över förbundet. Fem strategier kännetecknar resonemangen om detta rollövertagande, straff, stafettväxling, överfasning, nytolkning och väsensolikhet. I teologiska framställningar användes ofta kombinationer av dessa argument.

1 - Straff

Biskop Milet i Sardes i Mindre Asien tjänar som exempel på uppfattningen att Gud förkastat judarna som straff. Han riktar sig mot judarna i en påskpredikan omkring år 160: *Du övergav Herren, och du blev (inte) funnen av honom, du tog inte emot Herren, och du fick inte förbarmande från Herren, du slog ner Herren, och du blev slagen till jorden, och du ligger död...* (On Pascha §99)

Israel har enligt Milet kollektivt förlorat sin förbundsställning. Detta som ett straff från Gud. Skälet är att det judiska folket sagt nej till Jesus och korsfäst honom. Därför har judarna nu gjorts andligt döda och förbundet har tagits ifrån dem och överlämnats till hedningarna.

Samma tanke uttrycks 50 år tidigare i skriften Pseudo Barnabas brev från 90-110: *Herren trädde fram för att de skulle fylla sitt syndamått och för att vi skulle ta emot förbundet genom arvingen, Herren Jesus (14:4). I linje med denna tankegång tolkades Matt 27:25...hans blod må komma över oss och våra barn.. liksom Matt 21:43...Guds rike skall tar ifrån er...som både erkännande och förklaring. Judarna är kollektivt skyldiga till Jesu död. Därför ska alla straffas med förkastelse från Gud. Det är självförvållat. Judarna har sig själva att skylla: *Här kommer inte att lämnas sten på sten (Matt 24:2)* vilket inträffar då Jerusalem faller för romarna år 70 och grusas.*

2 - Stafettväxling

En vanlig tankegång är att Israel är uttjänt. Judarna hade visserligen en gång Guds uppdrag men har nu fullgjort uppgiften i frälsningsplanen. Israel befriades från kontraktet och Kyrkan har tagit över rollen. Milet av Sardes igen: *så blev lagen fullbordad, när evangeliet blev uppenbart, och folket blev om intet, när kyrkan uppstod, och symbolen upplöstes, när Herren uppenbarades. Idag har det som förr var värdefullt blivit värdelöst, sedan det verkligen värdefulla har visat sig.*

Om Milet syftar på Rom 10:4 återger han knappast Paulus tanke. Ordet *telos* kan visserligen betyda slut men också mål. Milet tolkar 'slut' så att Kristus avslutat lagen och upphävt GT. Men tolkningen att Jesus i egenskap av Messias fullgör lagen och för den till fullbordan är en långt naturligare läsning. Jesus är svaret och uppfyllelsen av profetior.

Staffettväxlingen Milet antyder skulle antagligen ägt rum på pingsten. Apg 2 ses i denna teologi som 'kyrkans födelsedag' – dagen då 'kyrkan uppstod'.

3 - Strukturellt överfasning

'Det bara blev så'. Utan någon egentlig intention och mer som en historiens tillfällighet kom den kristna rörelsen med tiden att bestå av hedningar. Judarna förlorade sin ledande roll och försvann i den överväldigande majoriteten av hednakristna. Ersättnings-teologin motiveras med ett ödes nyck.

Judar levde visserligen vidare men inte i kyrkan utan i synagogan. Rabbinska judendomen står för det avfälliga, judar som vägrar lyda Gud. De försvinner därmed ur frälsningshistorisk horisont. Hednakyrkan är Guds folk och judisk identitet är inte bara överflödig utan rent av antikristlig.

Till stöd för detta strukturella övertagande av judarnas roll används texter som *Det var ni som först skulle få höra Guds ord förkunnas. Men när ni nu visar det ifrån er och dömer er själva ovärdiga det eviga livet, då vänder vi oss till hedningarna* (Apg 13:46). Tolkat efter detta mönster uttrycker texten att judarna själva ställt sig vid sidan medan hedningar är nya permanenta aktörer som bär vidare Guds frälsningslöften. Som helhet gör dock denna tolkning inte rättvisa åt Lukas framställning. Borta är också Paulus perspektiv om att hela Israel en dag ska bli räddat.

4 - Nytolkning av Israel

Kristne apologeten Justinus Martyren diskuterade i mitten av 100-talet med juden Tryfo angående två lagar och två förbund. Nya förbundet i Jesus sätter det gamla förbundet ur spel menade Justinus. Kristus ser han som den nya lagen och de kristna är det genuint andliga Israel. Sedan dess har detta teologiska mantra – kyrkan är det Nya Israel – genomsyrat kristen teologi.

Till skillnad från Paulus som beskriver hur hednafolken ympats in i Israel (Rom 11:17f) innebär den nya teologin att kyrkan övertar Israels ställning. Samtidigt behåller de kristna Gamla testamentet. Men Israel omdefinierades till att uteslutande handla om kyrkan. Såvida det inte är fråga om domsutsagor då texten ansågs handla om judarna. Allegorin blev redskapet att tolka hebreiska Bibeln. Texternas glider ifrån sin bokstavliga innebörd. Kristendomen uppfattas som en förfinad och utvecklad form av judendom som gör bokstavliga judar överflödiga.

Kyrkofadern Tertullianus beskriver mot slutet av 100-talet den kristna rörelsen som en mänsklighetens 'tredje ras', efter judar och romare. I det nya Israel gäller inga etniska olikheter. I kyrkan lämnar judarna sin judiska identitet och bli kristna. Judars omvändelse är därmed ett religionsbyte. Paulus omvändelse innebar att han kallades av Israels Gud att ge evangeliet till hedningarna, men inte konvertering att bli hedning. Den hållningen accepterades inte längre. Kyrillus av Alexandria.

5 - Olika religioner

Ju längre tiden går och avståndet ökar mellan den judiska tron på Jesus tid å ena sidan, och det ofta spända samtida relationen mellan kristna och judar under senantiken å andra sidan, dess starkare växer motsatsförhållandet mellan judiskhet och kristen. Ett sätt att legitimera Kyrkan på judarnas bekostnad, var helt enkelt att hävda att kristendom och judendom är två olika religioner.

Markion (död ca 160 e Kr) menade att GT och NT handlar om två olika gudar och representerar två olika frälsningsvägar. Jesus görs till religionsstiftare som presenterar en ny väg till Gud. Jesus har ingen del i judisk tro utan tar bara avstamp från den. Kontrasten mellan Jesus och samtidens judar framhävs.

Även om Marcion var extremt antijudisk ansåg han att judarna borde vara i fred. De tillhörde en annan religion och kristna ska inte ha med deras skrifter att göra. Marcion reducerade den kristna Bibeln till några av Paulus brev och censurerade evangelier. Allt judiskt skulle bort och GT fick ingen plats.

Slutsatsen är att ingen av dessa fem teologiska modeller ger rättvisa åt Nya testamentets samlade framställning. Det judiska folket är inte borträknade från Guds frälsningshistoria.

Göran Lennartsson